

Spegel, spegel...

Om sagan och det muntliga berättandet

I detta arbetsområde ska du utveckla din förmåga att:

- **läsa och analysera texter för olika syften**
Du läser sagan om Snövit och undersöker vad som är typiskt för sagans uppbyggnad, innehåll och stil.
- **formulera dig och kommunicera i tal och skrift**
Du berättar en saga muntligt och spelar in din presentation med både ljud och bild med hjälp av Google presentation.
- Du skriver en saga

Bedömningsmatrisen hittar du [här](#).

Sedan urminnes tider och långt innan skriftspråket uppfanns har människan berättat historier. Det muntliga berättandet har varit vår viktigaste metod för att överföra kunskaper om liv och död, kärlek och sorg och alltings mening från den äldre generationen till barnen. För en väl berättad historia glömmer ingen.

Välkommen in i sagans förtrollande värld!

Genomgången finns [här](#).

Sagan

Det är en stor gåva att kunna berätta. Att kunna berätta med inlevelse och fånga publiken. Att locka till skratt och tårar. Men det är också en konst som man kan träna upp. Här får du med sagans hjälp chansen att träna ditt muntliga berättande. Vi börjar med att läsa den här sagan.

Det var en gång mitt i vintern, och snöflingorna föll som dun ner från himlen. Då satt en drottning och sydde invid sitt fönster, som hade karmar av svart ebenholts.

Bäst som hon sydde, tittade hon ut på snön, och då råkade hon sticka sig med nålen i fingret, och det föll tre droppar blod i snön. Och eftersom det röda såg så vackert ut mot den vita snön, tänkte hon för sig själv:

- Ack, den som hade ett barn som var vitt som snö, rött som blod och svart som träet i fönsterkarmen.

Kort därefter fick hon en liten dotter, och hon var så vit som snö, så röd som blod och så svarthårig som ebenholts. Därför fick hon namnet Snövit. När barnet hade blivit fött, dog drottningen.

När ett år hade gått, tog kungen sig en ny gemål. Hon var vacker, men stolt och högmodig, och hon tålde inte att någon överglänste henne i skönhet. Hon hade en underbar spegel. Om hon gick fram och tittade sig i spegeln och sa:

- *Spegel, spegel på väggen där,
säg vem som skönast i landet?*
Då svarade spegeln:
- *Drottningen skönast i landet är.*

Då var hon nöjd, för hon visste att spegeln talade sanning.

Men Snövit växte upp och blev allt vackrare, och när hon var sju år var hon så vacker som den klaraste dag och vackrare än drottningen själv.

Och en dag när drottningen frågade spegeln:

- *Spegel, spegel på väggen där,
säg vem som skönast i landet?*
så svarade den:
- *Drottningen är den skönaste här,
men Snövit tusenfalt skönare är.*

Då blev drottningen rädd, och hon blev gul och grön av avundsjuka. Från den stunden kunde hon inte tåla Snövit. I hennes hjärta växte sig avundsjuka och högmod allt högre, som ogräs, så att hon inte fick någon ro varken natt eller dag. Till slut kallade hon till sig en jägare och sa:

- Tag med flickan ut i skogen! Jag vill aldrig se henne mer framför mina ögon. Du ska döda henne och ge mig lunga och lever som bevis.

-//- Vi hoppar fram lite i texten. Under tiden händer detta: -//-

Jägaren tar med sig Snövit ut i skogen och tänker döda henne. Men Snövit börjar gråta och ber honom att låta henne leva. Jägaren tycker synd om henne och låter henne fly ut i skogen. Han dödar en vildsvinsunge och ger lunga och lever till drottningen som bevis på att Snövit är död. Snövit kommer till slut fram till en liten stuga, där allting är prydligt och smått. På det lilla bordet står sju bägare och sju tallrikar, och längst väggen står sju små sängar i rad. Snövit äter lite från varje tallrik och somnar sedan i den sjunde sängen. Så kommer husets herrar, de sju små dvärgarna. De finner Snövit, tycker att hon är förtjusande och ber henne stanna hos dem.

När drottningen frågar spegeln vem som vackrast i landet är, får hon veta att Snövit fortfarande lever och är den vackraste i landet. Drottningen blir rasande och bestämmer sig för att själv döda henne. Utklädd till en gammal gumma försöker hon förgifta henne, men först på det tredje försöket lyckas hon. Snövit biter i ett förgiftat äpple och faller som död till golvet, där hon hittas av dvärgarna. Eftersom hon ser så levande ut vill de inte begrava henne. De lägger henne i en glaskista och turas om att vakta den.

En lång, lång tid låg Snövit i kistan, och hon förvandlades inte utan det såg ut som om hon sov. Hon var alltjämt vit som snö, röd som blod och svarthårig som ebenholts. Då hände det sig att en kungason kom vilse i skogen och bad att få ligga i dvärgarnas stuga över natten. När han såg kistan på berget, den sköna Snövit och den gyllene inskriften, bad han dvärgarna:

- Låt mig få kistan! Jag ger er vad ni begär för den.
Men dvärgarna svarade:
- Vi lämnar den inte ifrån oss för allt guld i världen.
- Men skänk den då till mig, bad han, för jag kan inte leva om jag inte får se Snövit. Hon kommer att bli ärad och hedrad som min käraste skatt.

De snälla dvärgarna tyckte synd om honom, när han talade på det sättet, och de gav honom kistan.

Prinsens tjänare bar kistan, och det hände sig inte bättre än att de råkade snava över en tuva, och när kistan skakade till, for den giftiga äppelbiten ut ur halsen på Snövit. Det dröjde inte länge förrän hon slog upp ögonen, öppnade locket på glaskistan och reste sig upp. Hon var levande.

- Min Gud, var är jag någonstans? utbrast hon.
- Du är hos mig, sa prinsen, strålande glad.
Och så berättade han vad som hade hänt och lade till:
- Jag har dig kärare än allt på jorden. Kom hem till min fars slott och bli min hustru!

Snövit blev förälskad i kungasonen, hon följde med honom, och det ordnades till ett ståtligt bröllop.

Snövits onda styvmor blev också bjuden på bröllopet. När hon klätt sig för festen, gick hon fram till spegeln och sa:

- *Spegel, spegel på väggen där,
säg vem som vackrast i landet är!*
- Spegeln svarade:
- *Drottningen är den vackraste här,
men bruden tusenfalt skönare är.*

Då blev den ondskefulla kvinnan mycket rädd, och hon rasade och förbannade. Först ville hon inte alls gå på bröllopet, men hon hade ingen ro, hon måste dit och se den unga drottningen. När hon kom till festen, och kände igen Snövit, blev hon stående som förlamad av skräck. Men över en koleld var redan järntofflor ställda, och de bars in med tänger. Hon måste sticka fötterna i de glödande skorna och dansa tills hon föll död till golvet.

Ur Bröderna Grimms sagor. Andra samlingen av J. Grimm, W. Grimm, översättning Karin Carlsson.

1 Sagor vi känner till

Vilka sagor känner ni till i klassen? Vi ska nu hjälpas åt att [fylla på](#) med kända sagor.

Vad är det som skiljer sagor från andra berättelser? Här följer några av sagans kännetecken.

Kampen mellan gott och ont

Alla klassiska sagor är uppbyggda på ungefär samma sätt. De bygger på kampen mellan ont och gott. Huvudpersonen är rakt igenom god och gärna ung och vacker, precis som Snövit. Sedan har huvudpersonen en fiende som är riktigt ond. I den här berättelsen är det Snövits styvmor, den elaka drottningen. Fienden är oftast mäktigare än huvudpersonen, som därför befinner sig i underläge i sagans inledning. Den som lyssnar på sagan känner sympati för huvudpersonen och identifierar sig med dennes kamp för att överleva och besegra den onda kraften.

2 Onda och goda karaktärer i sagorna

Utgå från de sagor ni skrivit upp och sammanfatta handlingen i några av dem.

Vilka tydliga onda och goda karaktärer finns i dem? Rutorna Magi och Sensmoral hör till uppgift 3 och 4.

Exempel: Snövit

Den handlar om Snövit som flyr från sin elaka styvmor som vill döda henne, träffar sju dvärgar som tar hand om henne och prinsen som räddar hennes liv.

Onda
drottningen

Goda
Snövit
jägaren
dvärgarna
prinsen

Magi: talet 3, talet 7, styvmor är en häxa, magiska föremål som talande spegel.

Sensmoral: elaka människor får sitt straff

Saga 1:

Onda
...

Goda
...

Magi:

Sensmoral:

Saga 2:

Onda

...

Goda

...

Magi:

Sensmoral:

Saga 3:

Onda

...

Goda

...

Magi:

Sensmoral:

Magi och övernaturliga händelser

I den klassiska sagan är det vanligt att personer har magiska krafter och att övernaturliga händelser inträffar. I Snövit står framför allt den talande spegeln för det övernaturliga. Det nämns också, i samband med att drottningen gör i ordning den förgiftade kammen, livremmen och det förgiftade äpplet, att hon har kunskaper i häxkonst.

Tre och sju är magiska tal i sagor. Tre färger beskriver Snövits utseende, hon är vit som snö (hyn), röd som blod (läpparna och kinderna) och svart som ebenholts (håret). Dvärgarna är sju till antalet, drottningen gör tre försök att döda Snövit.

3 *Magi i sagorna*

Finns det någon person som har magiska krafter i de sagor ni listat? Vilka övernaturliga fenomen förekommer i sagorna? Skriv rubriken "Magi" och fyll på med allt konstigt som händer.

Barnuppfostran

Sagan har alltid haft en uppfostrande uppgift i samhället och de flesta sagor har en tydlig *sensmoral*. Det vill säga barnen ska lära sig vad som är rätt och fel, och att visa hänsyn och förståelse.

I Snövit undervisas barnen om hur viktig den biologiska mamman är. När fadern gifter om sig stiger olyckan in genom dörren, för i sagorna är styvmor en elak person. Dessutom lär sig barnen genom Snövit att det går bra för dem som är goda och att elaka och högfärdiga personer får sitt straff till slut.

4 *Sagornas sensmoral*

Gå igenom sagorna och diskutera vad det är sagorna vill säga. Här är några frågor som ni kan utgå ifrån:

- Vad är det barn ska lära sig av just den här sagan?
- Finns det någon förklaring till varför de onda är onda?
- Hur ser man i sagan på rättvisa?
- Hur ser man i sagan på fattiga och rika?
- Hur ser man i sagan på kvinnor och män och deras roller?
- Skulle det gå att göra om sagan till en modern historia? Hur skulle den bli i så fall?

Sammanfatta era diskussioner i tabellen där ni har era sagor.

Början och slutet

Det var en gång för mycket länge sedan en prinsessa i ett fjärran land.

“Det var en gång” ska sagan börja med! På så sätt vet läsaren direkt att det är en saga. Och sedan kommer ofta formuleringen: “... för mycket länge sedan... i ett fjärran land.” Exakt var och när sagan utspelas brukar vara oklart. Sagan är något evigt och det som händer är inte knutet till någon speciell historisk händelse eller plats.

...och så levde de lyckliga i alla sina dagar.

Ett lyckligt slut är också typiskt för sagan. Det goda segrar alltid över det onda.

Stil

Har då sagan någon egen stil, ett speciellt sätt som den berättas på? Jo, sagan har en stil som är olik de flesta andra genrer som vi är vana vid att läsa.

Först och främst har sagan en romantisk stil. Det betyder inte bara att berättelserna ofta är romantiska och handlar om kärlek, utan också att de berättas på ett romantiskt sätt. Sagor försöker inte vara realistiska, de vill få oss att föreställa oss en annan värld där det vackra är lite vackrare, det fula lite fulare och det otäcka lite otäckare. Därför finns många beskrivningar av vackra prinsessor, fula häxor och mörka otäcka skogar.

Det finns också ofta ramsor och trollformler som rimmar.

Även om vi läser sagor tyst och inte alltid hör dem berättas, kan vi ändå ana att det finns en berättare bakom orden. Att sagan börjar med frasen “Det var en gång för mycket länge sedan...” visar att den som berättar hör till vår tid och inte befinner sig inne i sagans värld. Berättaren har inte själv varit med om det som händer i sagan.

Eftersom sagor ofta är väldigt gamla är också språket i dem gammaldags och lite annorlunda än vi är vana vid. I sagan om Snövit används till exempel “gemål” istället för “fru” och “alltjämt” istället för “fortfarande”. Trots att vi ofta läser sagor för små barn idag,

var de äldsta sagorna från början anpassade att läsas för vuxna, det märks på språket. Nu för tiden gör vi ibland enklare barnversioner av kända sagor. Moderna sagor har från början ett lite enklare språk.

5 *Hitta på egna sagor*

Nu är det din tur att hitta på en egen saga. Du ska använda dig av sagogenrens typiska kännetecken. Gör så här:

Det var en gång... : Eftersom sagan utspelar sig i förfluten tid börjar du sagan med frasen "Det var en gång..."

Goda: Hitta på en huvudperson som har det svårt eller drabbas av en olycka. Helst ska huvudpersonen möta en annan god person i sagan, en vän eller kanske den stora kärleken. Huvudpersonen ska ha ett problem som måste lösas eller kanske ett uppdrag som måste utföras. Kanske har problemet med vännen att göra.

Onda: Hitta på minst en ond motståndare som vill din huvudperson illa eller åtminstone hindra denna att nå sitt mål.

Magi: Gör din saga fantasifull med hjälp av övernaturliga händelser, magiska tal och personer med magiska förmågor.

Sensmoral: Bestäm vad du vill att lyssnarna ska lära sig genom din saga. Något om rättvisa, godhet och kärlek.

...och så levde de lyckliga i alla sina dar: Avsluta sagan lyckligt för dina huvudpersoner, så att alla kan sova gott om natten.

Romantisk stil: Du behöver inte skriva din saga med ett gammaldags språk, men försök att överdriva lite när du beskriver personer och miljöer så att du visar att sagan utspelar sig i en speciell värld. Använd gärna superlativer, adjektivens starkaste former, som t.ex. vackrast, störst, otäckast. Försök gärna hitta på en ramsa eller trollformel också!

Skriv din saga i rutan nedan, kontrollera stavning och språk, först med stavningsprogram, sen med 1-2 klasskompisar innan du lämnar in den. Din saga behöver innehålla minst 600 ord.

Min egen saga, kom ihåg att den ska ha en titel.

Konsten att berätta

Ett av syftena med det här arbetsområdet är att du ska träna dig i att prata inför andra. Det är en förmåga som du kommer att ha oerhörd nytta av genom hela livet - när du studerar, i ditt kommande arbete och i privatlivet.

Men så helt lätt är det inte att övervinna sin rädsla för att uppträda. Så här sa skådespelaren Jonas Karlsson i Sommar i P1 om att våga uppträda:

- Jag tycker att bland det absolut finaste och modigaste man kan göra, det är att ställa sig på scenen eller inför en massa främmande människor och berätta nånting om hur livet kan vara och hur vi är som människor.

Det bästa sättet att träna sin förmåga är genom praktiska övningar så som olika berättar- och dramaövningar. Träna också så ofta ni kan i klassen på att redovisa uppgifter muntligt. Här kommer några tips som du kan tänka på inför muntliga framträdanden.

Läs på och övningsberätta

Om du ska berätta utan manus är det viktigt att du läser på ordentligt och övningsberättar. Använd din familj och dina kompisar som övningspublik.

Berätta med inlevelse

Lev dig in i berättelsen och berätta med känsla.

Variera rösten och betona viktiga ord. Vi ska ta en bit av sagan om Snövit som exempel:

I hennes hjärta växte sig avundsjuka och högmod allt högre, som ogräs, så att hon inte fick någon ro varken natt eller dag. Till slut kallade hon till sig en jägare och sa:

- Tag med flickan ut i skogen! Jag vill aldrig se henne mer framför mina ögon. Du ska döda henne och ge mig lunga och lever som bevis.

Jägaren lydde och tog med sig Snövit ut i skogen, och när han hade dragit sin jaktkniv och skulle till att genomborra hennes oskyldiga hjärta, började hon gråta och sa:

- Snälla jägare, låt mig vara! Jag ska springa iväg långt bort i skogen och aldrig komma tillbaka hem.

Och eftersom hon var så vacker, tyckte jägaren synd om henne och sa:

- Ja, spring i väg då, stackars barn.

I styckena där det är berättaren som talar ska du lägga extra betoning på de understrukna, viktiga orden. Drottningens replik försöker du läsa med hård, kall röst. Snövits replik passar att läsas med bedjande röst och jägarens med olycklig röst.

Läs med inlevelse

Prova att läsa avsnittet högt för varandra och träna på inlevelsen. Betona de viktiga orden och läs de olika personernas repliker med ett tonfall som passar. Tänk också på att använda kroppsspråk. Kanske drottningen pekar på jägaren med pekfingret när hon avkunnar sin dödsdom. Låtsas peka på jägaren när du säger hennes replik.

Håll kontakt med publiken

Titta på publiken eller kameran. Då är det lättare att fånga lyssnarnas uppmärksamhet. Var dig själv och gör dig inte till. Lita på din förmåga och var naturlig.

6 Övningsberätta

Ni ska nu i grupper om 3-4 personer läsa sagor och myter från olika kulturer och tidsepoker och träna på högläsning genom att stafettläsa sagor i era grupper. Stafettläser gör man genom att läsa en del var. Kom ihåg att leva dig in berättelsen och berätta med känsla. Variera rösten och betona viktiga ord.

Sagor att läsa hittar ni här:

<https://sagor.org/>

<https://www.ungafakta.se/sagor/>

<https://godnattsagan.se/sv/stories>

Slutuppgift

Berätta en saga

Nu ska du få prova på att berätta en saga, precis som förr i tiden när man samlades runt lägerelden eller på torget och lyssnade på sagor om gudar och hjältar.

När man ska berätta sagor inför varandra är miljön och stämningen viktig. Man sitter gärna i en stor ring så att alla hör och ser varandra. Försök att återskapa den stämningen när du spelar in dig själv som berättare.

Förbered dig

Ta den saga du själv skrivit eller välj en saga som du tycker om.

Läs igenom sagan flera gånger. Anteckna något stödord för varje viktig del i sagan.

Övningsberätta sagan för en kompis och hemma. Träna på att läsa med inlevelse och med betoningar på viktiga ord.

Berätta

Börja med att presentera din saga. Vad den heter, vem som skrivit den, vilket land den är ifrån och när den skrevs. Ibland kan den ursprungliga författaren vara svår att hitta, men din saga kanske finns i en antologi eller sagobok som har författare och utgivningsår.

Spela in din saga med hjälp av stödord. Spela in den med hjälp av Google

presentation, då kan du ha bilder från sagan i presentationsfönstret. Bilder kan du hämta från internet om du vill, det är ok att låna bilder från nätet för skolpresentationer så länge de inte sprids vidare.

Håll kontakt med publiken (kameran i det här fallet) och berätta med lika mycket inlevelse som när du övningsberättade.

Avsluta - typiskt för sagan

Efter att du har berättat din saga så avslutar du med att redogöra för vad som var sagotypiskt i sagan du berättat:

- Fanns den typiska uppdelningen i onda och goda människor?
- Vilka övernaturliga händelser, magiska tal och personer med magiska förmågor fann du i sagan?
- Är det meningen att din saga ska lära lyssnarna något om rättvisa, godhet eller något annat?
- Börjar och slutar din saga på klassiskt sagovis?
- Är språket i din saga typiskt för sagogenrens stil?

Redigera din saga genom att göra följande: Spela upp den för en grupp av klasskamrater, låt dem ge feedback och justera vid behov din inspelning.

Lämna in länken till din inspelning i Google Classroom.